

KÖY ENSTİTÜLERİNDE BİR MODEL ARAYIŞI VE SOVYET İDEOLOJİK EĞİTİM SİSTEMİ

Asker Naile

Doç. Dr.

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan.

<https://orcid.org/0000-0002-4723-1135>, a-mail: qaracantali@live.com

Özet

Tarihsel bir perspektiften baktığımızda yakın dönemde komşuluk ilişkisi içinde bulunmuş olan Türkiye ve Sovyet Cumhuriyetlerinin yapılanmasında kamu sistemi dâhilinde kültür, sanat ve eğitimde yeni sistem arayışı başlatıldığına tanık olmaktadır. Onlara siyasi ideoloji perdesi arkasına saklanmış laik eğitim, çağdaş eğitim, devrimci eğitim, cinsiyetsiz eğitim vb. ortak sloganlar taşıyan bir eğitim gerekmektedir. Okuryazarlığın çok aşağı düzeyde olduğu, yoksulluk ve savaş sonrası yıkımların bulunduğu her iki devlette eğitim acil ve temel şartlardan biri olarak devletin inhisarındaydı. Bütün bu şartlar altında ilk önce kırsal kesimde eğitime başlamak için pedagojik eğitim veren, öğretmen ağırlıklı mezunlar yetiştiren, eğitim süresi az, aynı zamanda endüstri, sağlık, hayvancılık ve tarım alanlarında da beceri sahibi öğrenci adayları gerekmektedir. 1940 yılında Türkiye’de eğitime başlayan Köy Enstitülerinde bu şartlara cevap veren idealist, sisteme güvenen ve yoksul kırsal kesimden bireyler (kız ve erkek çocuklar) seçilerek eğitim askerleri hazırlanmaya başlandı. Sovyetlerde de eğitimin temellerini idealist, sosyalist ve devrime inanan gençler oluşturmaktaydı. Sınıfsal mücadele altında zengin ve kültürel değerlere sahip kesimlerin yok edilmesine yardım edecek ve yeni Sovyet ideolojisine sadık olacak mezunların hazırlanması hedeflenen yeni okullarda aynı zamanda Allahsızlık ve milliyetsizlik propagandası da yapılmaktaydı. Köy Enstitüleri, özellikle yoksulluk, cehalet ve yıkıntı dönemlerinde Türkiye’nin eğitim hayatında bir ileri adım olmuştur. Eğitim ihtiyaç sahiplerinin kapısına kadar getirilmiş ve bu eğitim kurumları çağdaşlaşma, gelişme, öğrenme ve üretme amacına ekonomik açıdan uygun bir eğitim modeli haline gelmiştir. Sanatı ve estetiği gidemediği yerlere taşıyan bu eğitim sistemi, köylülerin bilinçlenmesinde ve üretken olmalarında da ender rol oynadı. Aynı dönemde idealist yaklaşımlarla başlayan Sovyet yeni eğitim sistemi süreci devlet politikasının temel görevlerinden biriydi. Günümüzde Sovyet sonrası devletlerde eğitim alanında yapılan çeşitli reform ve değişiklikler yeterince düzeltilememiş, Sovyet eğitimi halen temel dersleri içeren disipline dayalı bir eğitim olarak uygulanmaktadır. Bu makalede Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne bağlı on beş cumhuriyet ve Türkiye Cumhuriyeti’nde oluşturulan yeni eğitim sistemi ve Köy Enstitüleri örneğinde bu eğitimde izlenen temel yaklaşımlar ve izlenen hedefler hakkında bilgi verilmekte, sistem karşılaştırılmaktadır.

Anahtar kelimeler: eğitim, sistem, Köy Enstitüleri, devlet, öğrenci, öğretmen.

Received 20 December 2024. Accepted 15 March 2025.

For citation: Asker N. (2025). A Search For A Model In Village Institute And The Soviet Ideological Education System. *Ilim* 43(1). 58-75.

Giriş

XX. yüzyılın başlarında siyasi ve toplumsal çalkantılar büyük imparatorlukların çöküşü ve yeni ulusal ve federal devletlerin kurulması ile sonuçlandı. İdeolojik bakımdan farklı sistemlerde olsalar da aynı coğrafyada komşu olan iki büyük devletin yaranması da bu zamana denk gelmektedir: Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olan Türkiye Cumhuriyeti ve Çar Rusya'sının (ve aynı zamanda onun uzantısı olan Kafkaslar ve Türkistan da dâhil) varisi olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. SSCB kendi bünyesinde on beş bağımsız cumhuriyeti barındırmaktaydı. Bu cumhuriyetler arasında hem yüksek hâkimiyet, hem nüfus hem de arazi olarak Rusya başta gelmekteydi ve aslında bu ülkeye Rusya Cumhuriyeti demek de mümkündü. Bu yeni devletlerin yaşaması için kalkınmaya, gelişmeye ve ilerlemeye ihtiyacı vardı. Bütün alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yeni kurumlar gerekiyordu.

Siyasi yapısı ne olursa olsun devletleri teşkil eden toplumların gelişimi her zaman eğitime, sanata bağlı olmuştur. Bütün dönemlerde, özellikle son yüzyıllarda milli kimliğine bağlı olmayarak devlet ideolojileri ve siyasi sistemler bakımından genellikle eğitim kullanılmış ve eğitim sistemi kendilerine hizmet etmeğe mecbur bırakılmıştır. Ama XX. yüzyılın başlarından itibaren yeni devletlerin acil ihtiyacı olduğu için buna daha çok gerek duyulmuş ve bu alanda daha taktik yaklaşımlar sergilenmiştir.

Yeni devletlerin tüm alanda olduğu gibi eğitim alanında da yeni reformlara, yeni yöntemlere başvurmaları gerekiyordu. Tarihsel bir perspektiften baktığımızda yakın dönemde komşuluk ilişkisi içinde bulunmuş olan Türkiye ve Sovyet Cumhuriyetlerinin yapılanmasında kamu sistemi dâhilinde kültür, sanat ve eğitimde yeni sistem arayışı başlatıldığına tanık olmaktadır. Her şeyden önce her iki devlette laik bir eğitim sistemi kurulmalıydı. Siyasi ideolojinin laik eğitimi kendi içerisinde birçok gereksinim taşımaktaydı, bunlara örnek vermek gerekirse çağdaş eğitim, devrimci eğitim, cinsiyetsiz eğitim vb. ortak sloganlar taşıyan bütün bir eğitim sistemini gösterebiliriz.

Yeni kurulmuş bu cumhuriyetlerde sorunlar ve yokluklar da birbirine benzemekteydi. Okuryazarlığın çok aşağı düzeyde olduğu, yoksulluk ve savaş sonrası yıkımların bulunduğu her iki devlette eğitim acil ve temel şartlardan biri olarak devletin inhisarındaydı. Türkiye'de eğitim alanında durum daha vahimdi, bir taraftan yeni harf reformu, bir taraftan İslami eğitim sisteminden imtina etmek, yeni, modern sistem kurmak gibi köklü değişimler emek ve zaman gerektirmekteydi. Her şeyden önce eğitim sistemi kurmak için yeteri kadar eğitimci ve sermaye bulmak da gerekiyordu.

Literatür Taraması

Türkiye'de Köy Enstitülerinin Kurulması. Türkiye'de uzun bir ön çalışmadan sonra devlet için de yeni olacak bir eğitim reformu başlatıldı. Uzun tartışmalar sonucunda, başka ülkelerin eğitim sistemini araştırmak, birçok defa girişim yapmak, geri adım atmak vs. sonucunda nihayet Köy Enstitülerinin kurulması konusunda karar verildi. 1940 yılında enstitüler açıldı, ama buna hazırlık nerdeyse cumhuriyetin ilk yılından yapılmaya başlanmıştı.

Aslında daha cumhuriyet kurulmadan önce genç devletin eğitim konusunda yeni fikir ve reform arayışları başlamıştı. Atatürk ve silah arkadaşları, cumhuriyetin ilanından önce de iktisadi ve maddi durumları düzeltmek, yeni devletin ayakta kalması için reformlara gidilmek gerektiğini düşünmekteydi. Köy Enstitüleri bu alanda yapılabileceğin en doğru ve kestirme yöntemi idi. Ülkenin ekonomik anlamda gelişmesi ve okuryazarlık oranının yükselmesi çağdaş bir toplumsal yapıya dönüşmek için tasarlanmış önemli bir projeydi (Demirkaya, 2015: 193-194).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1923 yılında bir konuşmasında bunu şöyle ifade etmiştir: “Millele verimli ve yararlı elemanlar yetiştirmek ekonominin zorunluluklarındandır. Bunun için de Milli Eğitime birinci önceliği vereceğiz. Ekonomide faydalı olabilmek için teoriler ve kavramlar ile vakit geçirecek zamanımız kalmamıştır. Bir millet ne kadar gelişmiş ve ilerlemiş olursa olsun, yol gösterilmeye, aydınlatılmaya muhtaçtır” (Atatürkçülük, 1988: 405).

İlk olarak Köy Enstitüleri açılması gerektiği konusunu Fuat Gündüzalp dile getirmiş, bir nevi bu konunun fikir babası olmuştur. Temmuz 1921’de Ankara’da gerçekleşen Maarif Kongresinde Fuat Gündüzalp adlı genç öğretmen, bir proje olarak ayrıca köy öğretmen okulu açılması fikrini ileri sürmüştü. Bu proje onun sonraki meslek hayatına yön vermiş, sistemin gelişimi için araştırmalarına devam etmiş, sonraki eğitimci hayatını da Köy Enstitülerine bağlamıştır. 1924’de kaleme aldığı kitabında da bu hususları ele almıştır (Gündüzalp, 1924).

Şubat 1923’te İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi, ilk defa olarak bu konuda bir tartışma başlattı. Onların amacı daha çok eğitimci değil, tarım ve köy işlerinde uzman kişiler yetiştirmek olsa da, zamanla bu konu ülke genelinde cazibe kazanmaya başladı (Başgöz, 1995: 126-127). Türkiye İktisat Kongresi tarafından köy okullarında uygulamalı tarım öğretimi yapılması konusunda alınmış kararlar bu okullarda aynı zamanda pedagojik eğitim fikrine de ışık yakmış oldu. Bu eğitimin başka bir olumlu tarafı da hem üretici eğitim olması hem de yetim veya yoksul, devletin bakımına muhtaç çocukların eğitim, barınma vs. ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra uzman yetiştirmeyi de hedeflemekteydi.

Mayıs 1925’te Konya’da toplanan Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinin toplantısında yeni eğitim yılının başlamasına az bir zaman kala tartışılan konulardan biri de Köy Öğretmen Okullarının açılmasıydı. Bu toplantıda, ileri sürülen öneriler arasında kırsal kesimlerde yeni açılan imam-hatip mekteplerinin iki ana kola bölünerek birinde dini ağırlıklı, ötekinde ise pedagojik ağırlıklı eğitim verilmesi, yani köy öğretmen sınıflarının açılması önerisi de vardı.

Aynı yılın sonuna doğru Milli Eğitim Bakanı olarak göreve başlayan Mustafa Necati Bey, Türk devriminin yaşaması ve devletin gelişimi için öğretmenlerin bir an önce yetiştirilmesinin, dolayısıyla Köy Öğretmen okullarının açılmasının en önemli konulardan biri olduğunu belirtiyordu. Bunun ardından 22 Mart 1926’da 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun çıkarıldı. Bu kanuna göre Köy Öğretmen Okulları’nın açılması yasallaştı ve bu okulların açılması önünde hukuki bir engel kalmadı. Mustafa

Necati Bey, çıkarttığı fon yasaları ve sağladığı daha farklı imkânlarla öğretmen okullarını hep desteklemiştir. Bu önlemlerden ve maddi kaynaklardan sonra nihayet Kayseri’de (Zincidere) 1926 yılında, Denizli’de 1927 yılında iki tane Köy Öğretmen Okulu açıldı. Bu kısa süre zarfında açılmış okullar büyük fedakârlık ve emek neticesinde meydana gelse de, 1929’da bakanın ölümünden sonra özel gayretler gösterilmediği için hayatına devam edemedi (Okçabol, 2005: 43).

Bundan sonra da Köy Enstitüleri konusunda arayışlar devam etmiş, bu sistemin bütün ülke geneline yayılması ve en önemlisi çok ihtiyaç duyulan mezunlarını vermesi güncel meseleler arasındaydı. 1932’de göreve başlayan Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip’in ilk işlerinden birinin bir komisyon oluşturması ve bu okulların açılması konusunu güncellemesi kısa zamanda meyvelerini vermeğe başladı. Köy İşleri Komisyonu adlanan bu komisyon Köy Enstitüleri örneğinde bu eğitim sistemindeki temel yaklaşımları, güdülen hedefleri yazılı olarak belirledi. Mezun olacak kişilerden beklenen nitelikler, siyasi ideolojik konularda çevresini etkileme yeteneği, aynı zamanda ekonomik olarak köylüye katkısı, devrim ilklerine sadık bir aydın olması bu okulların hedeflerinden bazılarıydı (Turgut, 2007).

1933’te özellikle kırsal bölgelere daha yakın olsun, Anadolu’ya hizmet versin diye İstanbul’daki Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi kapatıldı ve Ankara’da, üniversite özelliğinde Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı. Bu enstitü ilerde Köy Enstitülerinin açılması ve eğitim vermesi konusunda bir merkez niteliği kazanacaktı (Aytaç, 2017: 351-367).

Bir taraftan eğitim alanında hazırlıklar devam ediyor, bir taraftan da basın ve propaganda işleri sürüyor, bu projeye daha fazla bürokratik ve aydın desteği toplanıyordu. Bu propaganda yazılarından biri Mart 1935’te Kurun gazetesinde yayımlanan Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli adlı bir yazıydı. Alışıl gelmiş şehir okulları değil, şehirlerin dışında, hatta köylerde kurulacak bu okulların mezunları idealist, ahlaki karakter sahibi, becerikli öğretmenler olacaktı (Kanad, 1942: 158). Bazı yazılarda, işlerin çok yavaş gittiği, aşırı zaman kaybının devletin geleceği için, eğitim için kayıp olduğu belirtiliyor, bu gecikmenin önemli bir nedenin eğitimin başında olan üst düzey yöneticilerin fazla hevesli olmaması, beceriksizlik ve isteksizlik olarak nitelendiriliyorlardı.

“1935’e kadar geçen yıllar, öğretmen yetiştirme meselesinde birçok bocalamalarla geçirilen yıllardı.[Bu konuda çözüme] gidemeyişimizin en önemli sebebi; bu işi idare edenlerin gerçek hayatı, bilhassa gerçek köyü bilmemeleri veya türlü düşüncelerle bilmezlikten gelişleridir. Çünkü idare edenler rutinin [alışkanlıkların] etkilerinden kurtulamıyorlar, şahsi durumlarını düşünerek işin zahmetlerine katlanmak istemiyorlar, geçmeyi tasarladıkları mevkilere giden yolun üstünde engeller çıkacağından korkuyorlardı” (Tonguç, 1947: 440).

1926 ve 1927 yıllarında açılmış iki Köy Öğretmen Okulunun ardından, deneyim ve yöntemleri de uygulamak için iki yeni okul açma üzerinde düşünölmeye başlandı. Eğitim Bakanı Saffet Arıkan zamanında, 1936 ve 1937 yıllarında iki Köy Öğretmen Okulu Eskişehir’de (Mahmudiye) ve İzmir’de (Kızılçullu) açıldı. Bu okullar 5 yıl süreli

mezun verecek şekilde deneme amaçlı açılmıştı. Fuat Gündüzalp bu enstitülerin mezunlarının nitelikleri ile ilgili olarak fikir ve düşüncelerini şu şekilde özetliyordu: “Bir öğretmen, bilgin olmaktan öte, araştırma yöntem ve kabiliyetlerini kullanarak öğrenciye bilgiyi uygulamalı olarak öğretme imkânını sunması gerektiğini ifade etmektedir.” (1924: 87-88).

Türkiye Büyük Millet Meclisinde Köy Enstitülerinin açılması konusunda yirmi dört maddelik kanun tasarısı milletvekillerinin geniş tartışması, fikir alışverişine sunuldu (TBMMZC, 1940).

3803 numaralı Köy Enstitüleri Kanunu 17 Nisan 1940 tarihinde oy birliği ile kabul edilmiştir (TBMMZC, 1940). Bundan sonra dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel milletvekillerine teşekkür etmiş ve kısa bir konuşma yapmıştır:

“Sayın arkadaşlarım, bizim hazırladığımız, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun layihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esası surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için Yüksek Heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihi anda en derin teşekkürlerimi arz ederim.” (TBMMZC, 1940; DÜSTUR, 1940: 692-697).

Ülkenin o dönemdeki şartlar altında ilk önce kırsal kesimde eğitime başlamak için pedagojik eğitim veren, öğretmen ağırlıklı mezunlar yetiştiren, eğitim süresi az, aynı zamanda endüstri, sağlık, hayvancılık, tarım ve kültürel alanlarda da beceri sahibi öğrenci adayları yetiştirecek bu eğitim kurumu idealist bir sistem hesap edilmektedir. 1940 yılında Türkiye’de eğitime başlayan Köy Enstitülerinde bu şartlara cevap veren idealist, sisteme güvenen ve yoksul kırsal kesimden bireyler (kız ve erkek çocuklar) seçilerek eğitim askerleri hazırlanmaya başlandı (Ezer, 2020: 1786-1804).

Köy Enstitülerin tam olarak açılması ve eğitim vermesi, İkinci Dünya Savaşı dönemine rastladı. O dönemde nüfusun büyük çoğunluğu, nerdeyse yüzde 80’i köylerde yaşıyordu. Köylerde yol ve ulaşım zordu, özellikle kış aylarında kırk bin köy ve küçük yaşam yerlerine ulaşım yapılamıyordu. Savaşlar, fakirlik ve ulaşılabilirlik yüzünden, yokluk ve cehalet kırsal kesimlerde daha feci durumdaydı. 1940’lı yıllarda Türkiye’nin nüfusu 16.000.000’du ve sadece 2.500.000 kişi okuma yazma biliyordu. İstatistik Umum Müdürlüğü’nün 1940 ders yılı başlangıcında yayınladığı istatistiksel verilere göre şehir ve kasabalarda bulunan eğitim çağındaki çocukların okuma yazma bilmeyenlerin oranının %39,4; köyde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %78 olduğu; yine bu verilere göre Türkiye’de 7-16 yaş arasında 3.749.909 çocuk bulunduğu ve bunlardan okuma yazma bilmeyenlerin oranı %70,6 olduğu görülmektedir (MEB, 1941; Elmas, 2020).

Malzemeler ve Yöntemler

Köy Enstitülerinin açıldığı dönemde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel, zamanın gerçek bir ışığı, yaratılıştan öğretmen ve bir eğitimci idi. Köy Enstitülerinde

okutulmak için yabancı kitapları, özellikle klasikleri Türkçeye çeviren bürolar kurdu. Çok sayıda eğitim reformu onun bakan olduğu dönemde gerçekleştirildi. Onun çabaları sonucunda mühendislik ve tıp fakülteleri, Devlet Konservatuarı kuruldu. Hasan Ali Yücel, ilk Türk ansiklopedisinin yaratıcısıdır. Köy Enstitüleri açılma sürecinde bir tanıtım kampanyası yürüterek sürekli bu projenin önemini vurguladı. Köy Enstitüleri okullarının yerleştirileceği kırsal yerlerden yirmi bir stratejik bölgeyi seçti. Bu enstitülerinin yerinin tespitinin ana koşulu mümkün olduğu kadar tüm ülke geneline yayılması, demiryollarına yakın olması, ulaşım imkânları vs. dikkate alındı. Yirmi bir Köy Enstitüsü şunlardı:

1. Akçadağ /Malatya Köy Enstitüsü,
2. Akpınar-Ladik / Samsun Köy Enstitüsü,
3. Aksu /Antalya Köy Enstitüsü,
4. Arifiye /Sakarya Köy Enstitüsü,
5. Beşikdüzü /Trabzon Köy Enstitüsü,
6. Cılavuz /Kars Köy Enstitüsü,
7. Çifteler /Eskişehir Köy Enstitüsü,
8. Dicle /Diyarbakır Köy Enstitüsü,
9. Düziçi /Adana Köy Enstitüsü,
10. Erciş /Van Köy Enstitüsü,
11. Gölköy /Kastamonu Köy Enstitüsü,
12. Gönen /Isparta Köy Enstitüsü,
13. Hasanoğlu /Ankara Köy Enstitüsü,
14. İvriz /Konya Köy Enstitüsü,
15. Kepirtepe /Kırklareli Köy Enstitüsü,
16. Kızılçullu /İzmir Köy Enstitüsü,
17. Ortaklar /Aydın Köy Enstitüsü,
18. Pamukpınar /Sivas Köy Enstitüsü,
19. Pazarören /Kayseri Köy Enstitüsü,
20. Pulur /Erzurum Köy Enstitüsü,
21. Savaştepe /Balıkesir Köy Enstitüsü (Köy Enstitüsü).

Okullar tarıma elverişli arazisi olan köylerin yakınlarında kuruldu. Amaçlarından biri de köylülere alternatif tarım tekniklerini öğretmekti. Mesela, bağıcılığı bilmeyen köylere bağcılık, arıcılık bilmeyen köylere arıcılık götürülüyordu. Köy Enstitüsünü bitiren bir öğretmen sadece bir ilkokul öğretmeni olmuyor, aynı zamanda ziraatçılık, sağlıkçılık, duvarcılık, demircilik, terzilik, balıkçılık, arıcılık, bağcılık, marangozluk vs. konuları da uygulamalı olarak öğreniyordu (Kırmızı, 2015: 2).

Köy Enstitüsünün yakın plan ve hedefleri, bu kurumların sadece cehaleti ortadan kaldıracak ve kırsal nüfusa okuma yazma öğretecek yeni nesil öğretmenler yetiştirmesi değil, aynı zamanda ilerlemeye yeni bir ivme kazandırması, kitlelere aydınlanma getirmesi, yeni nesillere ideolojik olarak devletçilik ve milli bilinç aşılamak olacaktı. Bir başka hedef de modern hayat tarzını kırsal yaşamın her alanına taşımak, kültür

kavramını vermek ve kırsal ortamlarda konforu sağlamak için gerekli modern zanaat ve mesleklerin becerilerini aktarmaktı. Aynı okulda hem müzik öğrenmek, tiyatro sanatı hakkında konuşmak, amatör konserleri vermek hem de marangoz, tamirci, teknisyen, ziraat işçisi, veteriner, teknisyen, tıp, ayakkabıcı vb. meslekleri öğretmek bir arada olacaktı (Kirby, 1962).

Köy Enstitüsünde hayat her sabah spor ve halk oyunları ile başladı. Her gün kahvaltıdan sonra bir saat okuma vardı. Her Köy Enstitüsünde, Hasan Ali Yücel'in çeviri bürosu tarafından çevrilen kitaplar da dâhil olmak üzere çok sayıda kitabın bulunduğu kütüphaneler vardı. Yıl boyunca her öğrencinin 25 klasik kitap okuması zorunluydu. Enstitü ayrıca müzik, edebiyat ve sahne sanatları alanlarında ayrı dersler vermekteydi. Müzik ve edebiyat dersleri ünlü müzisyenler, şairler ve yazarlar olan misafir öğretmenler tarafından veriliyordu. Her misafir öğretmen kendi deneyim ve yöntemiyle yeni şeyler öğrettiği dersler her zaman ilginçti (Kirby, 1962).

Günlük hayat genelde saat 6'da başladı. Kahvaltıdan sonra yatakhane ve dershaneler temizlenir ve havalandırılırdı. Nöbetçiler çamaşırları çamaşırhanelere götürürdü. Elektrik olan bölgelerde hoparlörlerle radyodan ders programları, haberler veya müzik seslendiriliyordu. Saat sekiz buçukta yoklama ve günlük işlerin planı, giysi kontrolü yapılıyordu. Sabah programı başlar, öğrenciler öğretmenlerle birlikte marş okuyarak dershanelere veya çalışma alanlarına dağılırdı. Öğle yemeğinden sonra bireysel çalışma ve etkinlikler; etüt saatleri, küme toplantıları, akşam yemeği vs. şeklinde devam ederdi. Sabah 8.30'da başlayan günlük faaliyetler akşam 22.00'de sona eriyordu (Kirby, 1962).

Ders programının, ortaokulun standart planını içermesine dikkat ediliyordu ama buna ek olarak tüm eğitimlerin yüzde 25'i herhangi bir meslekte beceri kazanmaya ayrılmıştı. Tarım bilimi dersleri ağırlıklı bitki üretimi, veterinerlik, hayvancılık, inşaat yöntem ve teknikleri, sağlık alanında ilk eğitim öğretiliyordu. Öğrencilerin okulda çalıştırıldığı konusuyla ilgili hükümette sürekli tartışmalar vardı. Yani, çocuklara tarlada, gerçek hayatta eğitim verme yöntemine karşı olan birçok muhalif vardı. Marangozluk ve ayakkabıcılık dersleri, o neslin makine ve teçhizatını kullanma becerileri için yüzde 25 daha fazla tahsis edildi, kızlara terzilik, mutfak sanatları ve hemşirelik becerilerini kazanmaları önerildi.

1942'de Köy Enstitülerinin ilk mezuniyet yılı oldu. Aynı zamanda, tarımda profesyonellerin uzmanlaşması için bir platform haline gelecek bir yüksekokulun açılmasına karar verildi. Kabul, başarılı bir şekilde geçirilen sınavların yardımıyla mümkündü. Yüksekokul, kırsal kesimde ihtiyaç duyulan 8 meslek alanında uzmanlık kazandıracak, mezunları daha bir üst düzey eğitime ve eğitimci olmaya teşvik edecekti. Projenin uygulanmasındaki asıl rol Hasan Ali Yücel tarafından İsmail Hakkı Tonguç'a verildi (Kirby, 1962).

Köy Enstitülerinde genellikle beş yıllık bir eğitim süresi uygulanmaktaydı. Ciddi bir gerekçe gösterilmeksizin, mesela sakatlık, sağlık sorunu vs. olmaksızın okuldan ayrılan öğrencinin velisinden eğitim için harcanan ücret geri talep edilmekteydi. Bu da

öğrencilerin eğitime bağlamak ve azimle devam etmek için ciddi bir sebepti. Bundan başka Köy Enstitülerinden mezun olmuş bir öğretmen atandığı okulda yirmi yıl çalışmak zorundaydı, aksi halde başka bir kamu görevinde çalışmıyordu. Üstelik bu durumda Köy Enstitülerinde kendisine yapılan masrafın iki katı geri devlete ödenmesini gerektirmekteydi (Arslan, 2021).

1943 yılına kadar her enstitünün programını kendisi yaptığı görülmektedir. Deneme ve incelemeler sonucunda 1943 yılında tüm enstitülerin kullanabileceği bir program yapılmıştır. Bu program enstitülerin ilk resmi programıdır. Köy Enstitülerinde temel olarak dersler üç ana bölüme ayrılmıştı: Kültür dersleri, tarım dersleri ve teknik dersler. Haftada 22 saat olan kültür dersleri sınıfta öğretilen teorik derslere verilmiş genel isimdi. Bunlar Türkçe, yabancı dil, tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya, müzik, resim-iş, beden eğitimi, sağlık bilgisi, yurttaşlık bilgisi, ev idaresi, öğretmenlik bilgisi, tarım işletme ekonomisi vs. (Şeren, 2008: 203-226).

Teknik dersler kız ve erkek öğrenciye göre belirlenmiş ve programlanmıştır. Erkek öğrenciler nalbantlık, duvarcılık, dülgelik, betonculuk, demircilik, yapıcılık, marangozluk vs. dersler; kız öğrenciler bıçkı-dikiş, örgü ve dokuma, ziraat sanatları vs. dersler görmektedir (Burgaç, 2003: 117-145).

1943-1947 dönemi ders programları sınıf (kültür) dersleri ve uygulamalı dersler şeklinde hazırlanmaktaydı. Örneğin, bu yılın programına göre 1. sınıftan mezuniyete kadar genel olarak sınıf dersleri 114 hafta, uygulamalı derler de toplam 116 hafta olmakla ziraat dersleri 58 hafta, teknik dersler ve uygulamaları ise 58 hafta yapılması karara alınmıştı. Kalan 30 hafta da üç yaz tatili ve diğer tatiller için ayrılmıştı. Bu programa göre 44 saat olan haftalık dersin 22 saati sınıfta kültür derslerine, 22 saati ise uygulamalı olarak 11 saati tarımla ilgili derslere ve 11 saati ise teknik derslere ayrılmıştı (Türkoğlu, 2019).

Köy Enstitülerinde birkaç yıl eğitime belirli sayıda öğrenci toplanmıştı. Mesela, 1944 yılında bu okulların 16.400 öğrencisi vardı. Bu döneme kadar bu eğitim kurumunun dersleri ve yatakhaneleri için 306 bina yapılmıştı. Köy arazilerinden 15.000 dönümlük tarla bu enstitülerin arazisiydi. Bu arazilerden onda birine sebze ekiliyordu. Toplam 250.000'den fazla fidan dikilmişti. Toplam arazinin yaklaşık onda birinde de bağ kurulmuştu. Bu dönemde hayvancılık da fazla inkişaf etmiş ve bu eğitim kurumu tarafından toplam 9.000 baş hayvan yetiştirilmiştir. Her enstitünün günde yaklaşık 1.500 kg. ekmek ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu eğitim kurumları kendi değirmenini ve fırınına genelde kendileri yöneltiyordu (Makal, 2009).

Dönemin eğitim bakanı olan Hasan Ali Yücel'in de dediği gibi temelinde dünyanın birçok eğitim tecrübesinin olmasına rağmen "Köy Enstitüleri taklit değildir, Türk buluşudur, benzersizdir.". Onu benzersiz yapan milli ve idealist olması, yerel şartların buna elverişli olması ve dönemin ruhuna uygun çağdaş, dinamik, çalışkan ve fedakâr yönetimdi. Köy Enstitüleri modeline bir isim vermek gerekirse daha çok Üretici Pedagojik Okul ismi uygun gelmektedir. Aslında bu eğitim modeli hiçbir başka modelin kopyası değildir. Batıda gelişen çağdaş eğitim akımlarından etkilenmiş olmakla beraber,

Türkiye'nin kendi şartlarında, kendi çabasıyla, kendi eğitimcileri tarafından geliştirilen ve uygulanan bir yeni modeldi.

Sovyetlerde - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kapsayan on beş cumhuriyette ve Türkiye Cumhuriyeti'nde oluşturulan yeni eğitim sisteminde eğitimin temellerini idealist ve devrime inanan gençler oluşturmaktaydı. Sınıfsal mücadele altında zengin ve kültürel değerlere sahip kesimlerin yok edilmesine yardım edecek ve yeni Sovyet ideolojisine sadık olacak mezunların hazırlanması hedeflenen yeni okullarda.

Netice ve Tartışma

Sovyet ve Türkiye Eğitim Sisteminin Karşılıklı Etkileşimi. Sovyet ve Türkiye eğitim sistemi arasında temaslar çok erken dönemde başladı. İki devrimci ülke arasındaki ilk kültürel temaslar, daha ulusal kurtuluş mücadelesi sırasında gerçekleşti. Türk hükümeti, 1921 yılının sonu 1922'nin başında Sovyet Rus heyetinin başı olarak Ankara'ya gelen Mihail Vasilyeviç Frunze'ye, öğrencilerini Sovyet üniversitelerinde okumaları için gönderme arzusunu dile getirdi. Sovyet Rusya hükümeti, Türkiye ile kültürel yakınlaşmaya yönelik bu ilk adımı memnuniyetle karşıladı. 4 Mart 1922 tarihinde bu isteğe Georgi Vasilyeviç Çiçerin Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti hükümeti adına Moskova'daki Türk büyükelçisine cevap verdi: "Rus Hükümeti bu alanda atılan bu ilk adımların haberini büyük bir sevinçle karşıladı. Her iki dost halkın kültürel olarak yakınlaşması amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin emrine verilen Rusya Yüksek Öğretim kurumlarında 100 kontenjandır. Sonraki yıllarda Türk öğrenciler için ayrılan kontenjanlar artırılacaktır." (Nota Zamestitelya Narodnogo Komissara Inostrannykh Del RSFSR, 1961: 130).

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak başka gelişmiş ülkelerin eğitim sistemini araştırmak için oralara özel heyetlerin gönderilmesi, dış tecrübelerden yararlanmak ve bunu genç devletin eğitim sistemine uygulamak yöntemlerine de gidilmeye başlandı. Birçok ülkenin eğitim standartları öğrenilmekte ve gerekirse yeni eğitim sistemi için temel oluşturulmaktaydı. Bu amaçla başka bir yeni kurulmuş ülke, oradaki yeni reformlar dikkat çekiciydi. Farklı siyasi, ideolojik, askeri bloklarda yer almasına rağmen bu dönemde yeni yaranmış Sovyet eğitim sisteminin tecrübelerini öğrenmek için buraya da eğitimciler gönderilmeye başlandı. İlk olarak 1926'da resmi bir heyetle Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nafi Atuf Kansu ile Teftiş Kurulu Başkanı Rıdvan Nafiz Edgür Sovyetler Birliği'ne sefer ettiler. Onların Sovyet Eğitim Bakanlığındaki incelemeleri Sovyet eğitiminin temel ilkelerini gözler önüne sermekteydi. Nafi Atuf Bey, Sovyetler Birliğinde yaptığı bir konuşmada şunları söyledi: "Genç cumhuriyetimizin hükümeti, eski rejimin yıkıntıları üzerine tamamen yeni bir rejim kuran yeni Rusya'nın bir eğitim sistemi kurmak ve oluşturmak tedbirlerini incelemek için bizi buraya gönderdi" (Ayzenshteyn, 1973: 106).

Rus kaynaklarına bakılırsa bu gezinin temel amacı yeni kurulmuş ülkede eğitim, kültür, sanat alanında yeni sistem üzerine araştırma yapmak, yeni yaklaşım ve reformları incelemek ve izlenimlerini kendi ülkelerindeki sisteme adapte etmektir.

“Türk eğitimcilerin ziyaretinin amacı, halkın durumunu incelemek, eğitim, özellikle kitle okullarının çalışmaları ve mesleki eğitimdeki sorunları öğrenmektir. Türk heyeti özellikle SSCB’nin nüfusunun yetişkinler arasında okuryazarlığın oranıyla ve buna karşı yapılan mücadele ile ilgilendi. Ülkemizde kaldığı iki ay boyunca heyet Moskova, Leningrad, Kiev, Odessa, Azerbaycan ve Orta Asya cumhuriyetlerinde halk eğitiminin durumu ile tanıştı. Ziyaret sırasında taraflar güçlü bağlar kurma, halk eğitimi alanında deneyim alışverişi sistemi oluşturma konusunda mutabık kalmışlardır.” (Reznikov, 2014: 280).

Eğitimcilerin ikinci büyük gezisi bu alanda Sovyetlere yapılmış kapsamlı bir geziydi. Toplam kırk bir kişilik Türkçe öğretmenlerinden oluşan bir heyet Eylül 1936’da SSCB’ye gitti. Moskova, Leningrad, Odessa, Sivastopol şehirlerini ziyaret eden öğretmenler, Sovyet okullarında, SSCB Bilimler Akademisi enstitülerinden bilim adamlarıyla, Moskova ve Leningrad Üniversitelerinde toplantılar ve sohbetler yaptılar. Konuklara Sovyet okullarında ve üniversitelerinde eğitim çalışmalarının organizasyonu ve öğretim yöntemleri hakkında bilgi edinme fırsatı verildi.

Yine 1936’da yeni bir heyetin Sovyet eğitim sistemi ile ilgili çalışmaları bilinmektedir. Bu heyet Sovyet Rusya Maarif Komiserliği tarafından özel bir davet almış, 29 Ağustos-20 Eylül tarihleri arasında burada incelemelerini devam ettirmişler.

1920’lı yılların başında genç Rusya Sovyet devletinin birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da bir dizi acil durumu çözmesi gerekiyordu. Eğitim sisteminde problemler çok fazlaydı, ilk başta sistemin kurulması için okuryazarlığın yükseltilmesi, yetişkin nüfusun cehaletinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Devrimin ilk yıllarında, ilk eğitim kurallarının ortaya çıktığı andan itibaren devlet, halk eğitimi yeniden yapılandırmaya başladı. 25-30 Ağustos 1918’de Birinci Tüm Rusya Aydınlanma Kongresi toplandı. Gündemde eğitim sorunları da vardı, alınmış kararnamelerin taslağı etrafında tartışmalar devam ettirildi. Kongresin oy birliğiyle kabul ettiği Birleşik İşçi Okuluna İlişkin Yönetmelikler onaylandı. 30 Eylül 1918’de Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi Yönetmelik’i onayladı. Bu Yönetmelik, birleşik bir işçi okulu yaratılmasının tüm örgütsel, içerik ve ideolojik yönlerini ayrıntılı ve geniş şekilde açıklayan uzun bir yasal normatif eylem haline geldi (Boqacyev, Zakharova).

16 Ekim 1918 yılında Birleşik İşçi Okulunun Temel İlkeleri ve Birleşik İşçi Okuluna İlişkin Yönetmelikler adlı Tüm Rusya Merkez İcra Komitesi tarafından alınmış Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Kararları yayınlandı. Pedagojik topluluklar arasında, bu kararnameler daha çok Birleşik İşçi Okulu Bildirgesi adı altında bilinmektedir (Osnovnyye printsipy yedinoy trudovoy shkoly, 1999: 40-47; Yaster, 2006: 282-291). Bu kararnameler, ilk Sovyet okulunun eğitim faaliyetinin yeni ilke ve yöntemlerini tüm ülke genelinde ilan etti ve birleşik bir okul eğitim sistemi oluşturdu.

Yönetmelik otuz iki madde içeriyordu. Birinci madde şöyledir: “Yüksek eğitim kurumları dışında, Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti’nin Halk Eğitim Komiserliği’nin yetkisi altındaki tüm okullarına “Birleşik İşçi Okulu” adı verildi; 1 Ekim 1918’den itibaren tüm bölümlerin (üniversiteler hariç) tüm eğitim kurumları Halk Eğitim Komiserliği’nin yargı yetkisine devredildi.” Okul eğitiminin temel ilkelerinden biri emek eğitimi, yani sosyal olarak yararlı olmak, eğitimi üretken emekle birleştirmektir. Yönetmelik’in on ikinci maddesi şöyle der: “Okul yaşamının temeli, çocukların bakım masraflarını ödeme aracı olarak ve yalnızca bir öğretim yöntemi olarak değil, tam olarak üretken, toplumsal olarak gerekli, emek olarak üretken emek olmalıdır.” (Boqacyev, Zakharova).

Bu maddeyle bütün ülke genelinde eğitimin temel ilkeleri belirlendi ve emek ilkesi, okul veya okul komünü faaliyetlerinde güçlü bir pedagojik araç olarak kabul edildi. Kolektif çalışma fikri, iç öz disiplini, sorumluluk duygusunu, yani Sosyalist Cumhuriyetin gelecekteki vatandaşlarının eğitiminin toplu üretim emeğine dayanması gerektiğini amaçlıyordu. Ayrıca bu sistemde hem beden hem de estetik eğitimin yanı sıra okuma, gezi, performans ve diğer bağımsız çocuk etkinliklerine de önem verileceğinin altı çiziliyordu. Kararnamenin başka önemli bir yeniliği de, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin – okul konseyleri ve okul personelinin toplantıları katılımıyla okul özyönetim unsurlarının “okul komünlerinde” tanıtılmasıydı.

Üçüncü ve dördüncü maddeler RSFSR Birleşik Çalışma Okuluna İlişkin Yönetmelik’in en önemli noktası haline geldi: Birinci ve ikinci aşamadaki okullarda eğitim ücretsizdir (ayrıca zorunlu sıcak kahvaltılar ücretsiz). Bu madde ile hem okul çağındaki tüm çocukların okula devamı zorunlu kılınıyor hem de bilerek veya bilmeyerek okula devam etmeyen öğrencinin ana babası cezalandırılıyordu.

Bütün bu hususlar uzun zaman Sovyet eğitim sistemini gözlemleyen ve giderek yerinde gören Türk eğitimcileri için bir örnek modeli oluşturduğunu düşünmekteyim. Köy Enstitülerinde birleşik işçi okulunun yönetmeliğine çok yakın kurallar uygulanmaktaydı ve temel eğitim sınıf (teorik bilgiler) öğrenimi ile beraber emek ve çalışmaya dayalıydı.

O dönemde Rusya’da tüm eğitim yaşına gelmiş çocuklar için ücretsiz ve zorunlu eğitim, yeni dönemin en güçlü avantajı hesap edilmekteydi. Ama bütün bu olumlu yönleriyle birlikte bu yeni eğitim sistemi daha çok deneylere benzeyen bir dizi pedagojik yenilik içeriyordu: Mesela, zorunlu ev ödevinin önlenmesi, tüm giriş, geçiş ve final sınavlarının kaldırılması, eğitim oturumlarının - herhangi bir gün için - haftalık olarak iptal edilmesi, haftanın ikinci boş gününün (arka arkaya günler değil) yarım gün olarak ilan edilmesi - kulüp ve laboratuvar dersleri, öğrenci toplantıları vb. (Boqacyev, Zakharova).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde okuma yazma oranı yüzde yirmilerin altındayken bu oranın kısa bir sürede yüksek rakamlara yükselmesi, eğitim sistemindeki yoğun emek, reformlar ve sıkı uygulama ile meydana geldiği muhakkaktır. “Okuma yazma oranının 1930’lu yıllarda yüzde 90’a yükselmesi, kitap okumanın oldukça yaygın

olması, kitabın çok ve ucuz olması da dikkati çeken hususlardan biridir.” (Taşdemirci, 2001: 3).

Sovyet Rusya’da İlköğretim ve Eğitim İşleri Hakkında Rapor ile Sovyet Rusya’da Yüksek Tahsil ve İlim Hayatı Hakkında Rapor birlikte değerlendirildiğinde; 1930’lu yıllarda, yani Türkiye’de Köy Enstitüleri kurulmaya başladığında Sovyet Rusya’da köy ve şehir için ayrı okul kurma ve ayrı öğretmen yetiştirme uygulamalarının bulunmadığı, Sovyet Rusya’da ilkokullara öğretmen yetiştirmek için kurulan Teknikumları (Pedagoji Teknikum ve genel olarak bütün teknikumlar lise seviyesinde olan ortaokul mezunlarının okuduğu iki yıllık eğitim kurumudur. Teknikum mezunları dönem için çok ileri düzeyde bir eğitim olup mezunları yüksek eğitilmiş öğretmen hesap edilmekteydi. – N. A.) ile Türkiye’de köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmek için kurulan Köy Enstitüleri arasında hiçbir benzerliğin bulunmadığı, yine Sovyet Rusya’sında orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek için kurulan Pedagoji Enstitüleri (Pedagoji Enstitüleri ve genel olarak bütün enstitüler Sovyetlerin son dönemine kadar yüksek eğitim veren 4 yıllık üniversite eğitimine denk gelen kurum – N. A.) ile Türkiye’de Köy Enstitülerine meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirmek için kurulan Yüksek Köy Enstitüsü arasında hiçbir benzerliğin bulunmadığı, bilakis Sovyet Rusya’da Pedagoji Teknikumları ile Türkiye’de İlköğretmen Okulları arasında, Sovyet Rusya’da Pedagoji Enstitüleri ile Türkiye’de Yüksek Öğretmen Okulları arasında birçok benzerliklerin bulunduğu anlaşılmaktadır (Taşdemirci, 2001: 1-37).

Bu konularda doğru tespitler bulunsa da kıyaslamalar sadece ad benzerliği üzerinde yapılmış, temel uygulamalar ve sistemin kendisini karşılaştırmak konusunda fazla ileri gidilememiştir. Enstitü sözünün her iki eğitim sisteminde tamamen farklı anlamda kullanıldığı dikkate alınmamış veya fazla önemsenmemiştir. Bu da o dönem için bazı karışık durumlara neden olmuş, gerçek analiz ve kıyas yapılmasına engel olmuştur.

Rıdvan Nafiz Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi adlı yazısında böyle okulların kuruluş amaçlarının daha çok eğitim için en doğru yöntemi bulmak ve bunu tecrübe etmek, yeni ders programlarının eğitim ve öğretim esaslarının uygulanmasında diğer okullara örnekler oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Tecrübe okulunda öğrencilerin hem tarlada veya ormanda hem okul binalarında çalıştıklarını; her öğrencinin ona ait işleri kendisinin yapmasının çok önemsendiğini; öğrenci ve öğretmenlerin beraber haklara sahip olduğu bir topluluk içinde bulunduğunu; eğitimin karma olduğu, kız ve erkek öğrencinin bir arada derslere katıldıklarını ve çalıştıklarını belirtilmektedir (Edgüer, 1927: 17-22).

Sovyetlerin yeni yarandığı dönemde temel eğitim ekonomi, sanat ve endüstri ağırlıklıydı. Özellikle devrimin hemen arkasından siyasileşmiş fabrika ve iş yerlerinde işçi sınıfına yönelik okullar açılmaya başladı. Azerbaycan’da özellikle petrol çıkarma ve petrole bağlı fabrikalarda açılmaya başlayan Fabrika-Zavot (ağır sanayi fabrikası – N. A.) Şagirdiliyi adlı okullar açıldı. İlk defa 1921’de Leytenant Şmidt (Teğmen Peter Şmidt- Rus devrimci – N. A.) zavodunda açılan Krasnaya molodyoj (Kızıl gençlik) adlı

okula 84 öğrenci-işçi kaydolmuştu. Petrol sanayisinde uzmanlaşan elemanlara, aynı zamanda işçilerin okuryazar olmasına yaranmış ihtiyaç sonucunda bu okulların sayısı artmaya başladı. Dersler genellikle iş sırasında verildiği için fazla masraf ve zaman gerektirmeyen bu okullarda üç yıllık eğitim süreci yeterli oluyordu. 1927 yılına kadar Bakü’de bu işçi öğrencilerin sayısı 2062’ye, okul sayısı 17’ye ulaştı. 1942 yılında bu okulların sayısı artarak 27 oldu (İlk peşe ihtisas tehsili, 2016).

Bu okullarda yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki kere elbise, günde üç kere olmak üzere yemek veriliyor ve günlük temel ihtiyaçları karşılanıyordu. Okulların mezunları iş bulmakta zorlanmıyor, mezun olunca hemen aynı iş yerinde kıdemi artırılıyor, gerektiği zaman yurtlarda veya pansiyon tipli evlerde yaşam alanları veriliyordu. Bu okullara alınma da sıkı denetime bağlı yapılıyordu. İşçi öğrencinin ailesinin siyasi sicili temiz olmalı, ideolojik olarak yeni sisteme bağlı, gerektiği zaman sistem için propaganda yapacak kadar siyasi bilgisi yerinde olmalıydı (İlk peşe ihtisas tehsili, 2016).

1940’lı yıllardan sonra bu okullar azaltıldı, ama bunun yerine endüstri, demiryolları, kimya, deniz ve nehir taşımacılığı vs. üç ayrı alanda meslek okulları açılmaya başlandı. Bu okullarda eğitime 14-15 yaşlı ilkokul mezunu gençler alınıyor, seçilen mesleğe bağlı olarak 6 ayla 3 yıl arasında eğitim veriliyordu. SSCR’yi oluşturan on beş cumhuriyetten biri olan Azerbaycan SSC’de 1945 yılında artık bu tür meslek okullarının sayısı 30 olmuştu. Savaşın hemen ardından bu tür okullara olan talep sonucu artık 1948 yılında okulların sayısı 48’e yükselmışti. Bu yıllarda meslek okulları bir yılda ortalama 1400-1500 mezun vermeye başlamıştı (İlk peşe ihtisas tehsili, 2016).

1950’lerden sonra bu alana ihtiyaç ve dolayısıyla bu okullara talep azalmaya başladı. Şehirlerde yerleşmiş okulların yanı sıra köy okulları da gündeme gelmeye başladı. Köy ve şehir meslek okulları ile gündüz ve gece (işten sonra) meslek okulları olarak bu alanda dört çeşit eğitim uygulanmaya başladı (İlk peşe ihtisas tehsili, 2016).

Türkiye’de Köy Enstitüleri, kapatıldıkları 1954 tarihine kadar 1400’ü kadın, 18 bin 600’ü erkek toplamda 20 bin öğretmen, yaklaşık 1600 sağlık memuru yetiştirdi. 1954’te eğitim programları değiştirilerek yeniden düzenlenen Köy Enstitüleri İlk Öğretmen Okulu adını aldı. Köy Enstitülerindeki kız öğrenciler ayrı bir okulda bir araya getirildiler. Resmi olarak karma eğitim sonlandırıldı. Sağlık bölümleri Sağlık Bakanlığı’na devredildi (Doğan: URL).

Köy Enstitülerinin açılması hakkında hazırlıklar ve kanun tasarısının TBMM’e sunulması sırasında bu projeye karşı olan ve ya çekimsiz kalan milletvekilleri ve genel olarak aydın kısmı olduğu ortaya çıkmıştı. Bu da daha bu eğitim kurumlarının kuruluşunda büyük sorun ve sıkıntılar oluşturmaktaydı. Öte yandan yapısal, maddi ve teknik sorunlar da oluşma ve gelişme sürecinde birer engellerdi. Bütün bunlara rağmen Köy Enstitüleri verimli bir varoluş sergiledi ve binlerce mezun vererek ülkenin ister pedagojik, ister sağlık, isterse endüstri- köy işleri ve başka alanında uzman yetiştirdi.

Bu eğitim kurumlarının önündeki başka bir önemli engel ise padişahlık sisteminden yeni çıkmış bir ülkede kırsal bölgelerdeki feodal yapılanma ve yüzyıllarca

sakin yaşamış topluluklar arasındaki yenilik, çağdaşlık ve değişme korkusuydu. Yerel toprak ağaları ve kâr peşinde olan bazı yeni idareciler ve bazı muhafazakâr kesimler Köy Enstitüleri aleyhtarları oldular ve bu konuda propaganda yapmaya, devletin eğitim siyasetini eleştirmeye başladılar. Basında ve bazı kesimler arasında karma eğitime, laik ve çağdaş eğitime karşı eleştiri ve karalama kampanyaları başlatıldı.

“Daha Köy Enstitüsü yasasının görüşülmesi sırasında, yoğun tepkilerle karşılaşıldı. Yasa, oturumda bulunan 426 milletvekilinden 148’inin meclisi terk etmesiyle, 278 milletvekilinin oyu ile kabul edildi. Karşı çıkanlar Köy Enstitülerinde “komünistlerin, dinsizlerin” yetiştiği ve “fuhuş yuvaları” olduğu söylentilerini yayıyorlardı.” (Doğan: URL).

Köy Enstitülerinde başarıyla uygulanan bu çağdaş ve bilimsel programlar ve bunlardan modernleşme ve demokratikleşme alanında elde edilen kazanımlar çıkar çevreleri üzerinde kaygılar ve korkular yaratmıştır. Bu korkulara dayalı olarak Köy Enstitüleri önce öğretmen okullarına çevrilmiş, 1954’te de ise kapatılmıştır. Ne yazık ki Köy Enstitüleri kapandıktan sonra köylere kültürel ağırlıklı eğitim götürülemedi, Cumhuriyetin temel hedefi olan köylüyü aydın bir üretici konumuna getirmek politikası sahipsiz kalmıştır (Ortaş, 2005: 3-8; Özdemir, 2008: 46-54).

Sonuç

Köy Enstitüleri, XX. yüzyıl yenedünyasının eğitim arayışları, komşu Sovyetler Birliğindeki eğitim reformları gözlemlmeleri vs. ışığında özgün ve orijinal bir eğitim sisteminin, Cumhuriyet Türkiye’sinin Milli Eğitim Bakanı Yücel’in, kendinden önceki idealist bakanların ve mesai arkadaşlarının fedakâr emeğinin meyvesiydi. Köy Enstitüleri, Türkiye’nin özellikle yokluk, cehalet, yıkıntı dönemlerinde eğitim hayatında ileriye doğru atılmış bir adımdı. Eğitim, ihtiyacı olanın ayağına götürülmüş, bu eğitim kurumları modernleşme, gelişme, öğrenme ve üretme amaçlı ekonomik olarak da uygun bir eğitim modeli olmuştur. Sanatı, estetiği hiçbir zaman gidemediği yerlere bu denli götüren bu eğitim sistemi aynı zamanda köylünün bilinçlenmesinde ve üretici olmasında da ender bir rol üstlenmişti. Köy Enstitüleri, Türkiye’nin köylere elektrikten önce uğramış bir ışıktı. Ancak ne yazık ki eğitim sürecinde çeşitli engellerle karşılaşmış, kendi idealist başlangıç hedeflerinden uzaklaşmış Köy Enstitülerinin işlevi yarım kalmıştır.

Yine aynı dönemde idealist yaklaşımlarla başlayan Sovyet yeni eğitim sistemi süreci devlet politikasının temel görevlerinden biriydi. Daha geniş zamana yayılan yaklaşık 70 yılda reform ve yenilenmeleri hiç bitmeyen bu eğitim sistemi, uzun vadede fabrika-zavod işçi okullarından temel 9 sınıfı zorunlu olan 11 sınıflı ilk-ortaokul-lise olarak devam eden güçlü ve derin bir sisteme dönüştü. Bugün bir zamanlar 15 cumhuriyet olarak bir devlet çatısı altında birleşen diğer cumhuriyetlerde de halen hemen hemen bu eğitim sistemi devam ettirilmektedir. Post Sovyet devletlerde eğitim alanında bugün de çeşitli reform ve değişimler kendini yeteri kadar doğrultmamış,

Sovyet eğitimi, halen disipline dayalı ve temel derslerin yer aldığı bir eğitim olarak uygulanmaktadır.

References

- Arslan, L. (2021). Türk siyasetinde Köy Enstitüleri tartışmaları. Doktora tezi. Ankara.
- Atatürkçülük I. (1988). Hazırl. Genelkurmay Başkanlığı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aytac, K. (2017). “Köy Enstitüleri ve İsmayıl H. Baltacıoğlu’nun Değerlendirmeleri”, Sosyoloji Konferansları. Sayı: 55, 351-367.
- Başgöz, İ. (1995). Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk: Sorunlar, Çözüm Aramaları, Uygulamalar. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Burğaç, M. (2003). “Köy Enstitülerinde Eğitim-Öğretim”, Atatürkçü Bakış. Sayı: 2(4). 117-145.
- Demirkaya Güler, B. (2015). Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947). Doktora tezi, İstanbul.
- Doğan, Tahsin, Köy Enstitüleri: Nasıl ve Neden Kapatıldılar? <https://m.bianet.org/bianet/print/242666-koy-enstituleri-nasil-ve-neden-kapatildilar>, 21.04. 2001.
- DÜSTUR. (1940). 3. Tertip, C. 21, Ankara: Devlet Matbaası. 692-697.
- Edgüer, R. N. (1927). “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi”, Terbiye. Sayı: 1 (1), 17-22.
- Elmas, A. (2020). Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri. Ankara.
- Ezer, F. (2020). “Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, Belgi Dergisi, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını. C.2, Sayı: 19, 1786-1804.
- Gündüzalp, F. (1924). Talim Terbiye Teşkilatının Buhranı. İstanbul.
- İlk peşe ixtisas tehsili. (2016). Hazırl. Asgerov R., Qurbanov M. Bakı: Sahib MB-MMC.
- Kanad, H. F. (1942). Milliyet İdeali ve Topyekûn Millî Terbiye. Ankara: Çankaya Matbaası.
- Kirby, F. (1962). Türkiye’de Köy Enstitüleri. Ankara: Rüzgârlı Matbaa.
- Köy Enstitüsü, https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6y_enstit%C3%BCs%C3%BC (Erişim tarihi: 10.09.2023).
- Kırmızı, F. S. (2015). “1. Köy Enstitülerinde Öğretmen yetiştirmede Kullanılan Yöntemler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal bilimler dergisi. Sayı 43, 1-11.
- Makal, M. (2009). Köy Enstitüleri ve Ötesi. 2. Basım, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- MEB. Köy Enstitüleri I, (1941). Ankara: Maarif Matbaası.

- Okçabol, R. (2005). Türk Eğitim Sistemi. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ortaş, İ. (2005). “Ülkemizin Kaçırdığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri”. Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Eleştirel-Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı Pivotka. Sayı: 4. (17), 3-8.
- Özdemir, O. (2008). “Köy Enstitüleri ve Yeni Ortaçağın Eğitim Sorunu”. Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 4 (19), 46-54.
- Susar K. F. (2015). “Köy Enstitülerinde Öğretmen Yetiştirmede Kullanılan Yöntemler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 43. Ocak. 1-11.
- Şeren, M. (2008). “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 28, 1, 203-226.
- Taşdemirci, E. (2001). “1936 Yılında Sovyet Rusya’da Yüksek Öğretim Hakkında Hazırlanmış Bir Rapor ve Bu Raporun Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Tarihi Bakımından Önemi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 11, 1-37.
- Tonguç, H. (1947). Canlandırılacak Köy, 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- TBMMZC. (1940). D: 6, İ: 41, C. 10, Ankara: TBMM Matbaası. 82-87.
- Turgut, E. (2007). Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Türkoğlu, P. (2019). Kızlar da Yanmaz, 4. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayzenshteyn, N. A. (1973). “O kulturnykh i nauchnykh svyazyakh Sovetskogo Soyuza i Turtsii”, Polveka mirnogo sotrudnichestva. K 50-letiyu dogovorov Sovetskogo gosudarstva s Afganistanom, Iranom i Turtsiyey. Moskva, 103-111.
- Bogachov, A. V.; Zakharova, L. B. “Kontseptsiya razvitiya sistemy narodnogo obrazovaniya v sovetskoy Rossii v 1920-ye gody”, <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-razvitiya-sistemy-narodnogo-obrazovaniya-v-sovetskoy-rossii-v-1920-e-gody/viewer> (Erişim tarihi: 10.10.2020).
- “Nota Zamestitelya Narodnogo Komissara Inostrannykh Del RSFSR Poslu Turtsii v RSFSR Ali Fuadu 4 marta 1922 g. №:482”. (1961). Dokumenty vneshney politiki SSSR. T. V. Moskva: Gospolitizdat.
- “Osnovnyye printsipy yedinoy trudovoy shkoly. Ot Gosudarstvennoy komissii po prosveshcheniyu 16 oktyabrya 1918 g.”. (1999). Narodnoye obrazovaniye. №:10. 40-47.
- Reznikov, A. B. (2014). “Sovetsko-turetskiye kulturnyye i nauchnyye svyazi v 1920-30-ye gg.”, Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya. №:1. 279-286.
- Yaster, İ. V. (2006). “Narodnoye obrazovaniye v ramkakh kulturnoy politiki bolshevikov v 1920- ye gg.”, Noveyshaya istoriya Otechestva XX-XXI vv.: Sbornik nauchnykh trudov. Saratov: SGU, Vyp.: 1. 282-291.

Asker Naile

Associate Professor, PhD.

Azerbaijan National Academy of Sciences, Institute of Folklore, Baku/Azerbaijan

A Search for a Model in Village Institute and the Soviet Ideological Education System

Abstract. When we look at it from a historical perspective, we witness that the search for a new system in culture, art and education has been started within the public system in the structuring of Turkey and the Soviet Republics, which have been in neighborly relations in the recent period. They needed an education with common slogans such as secular education, modern education, revolutionary education, genderless education, etc., hidden under cover of political ideology. In both states, where literacy was at a very low level, with poverty and post-war devastation, education was the monopoly of the state as one of the urgent and basic conditions. Under all these conditions, in order to start education in rural areas, student candidates who provided pedagogical education, trained teacher-oriented graduates, had a short education period and were also skilled in the fields of industry, health, animal husbandry and agriculture were required. In the Village Institutes that started education in Turkey in 1940 individuals (girls and boys) from rural areas who are idealistic, trustworthy and who respond to these conditions were selected and training soldiers began to be prepared. In the Soviets, the foundations of education were formed by idealist, socialist and revolutionary youth. In the new schools, where it was aimed to prepare graduates who would help destroy the wealthy and culturally valuable segments under the class struggle and be loyal to the new Soviet ideology, there was also propaganda for godlessness and nationalism. Village Institutes were a step forward in Turkey's educational life, especially in times of poverty, ignorance and ruin. Education has been brought to the doorstep of those in need, and these educational institutions have become an economically suitable education model for the purpose of modernization, development, learning and production. This education system, which took art and aesthetics to places they could never go before, also played a rare role in raising the villagers' awareness and becoming productive. The Soviet new education system process, which started with idealist approaches in the same period, was one of the main tasks of state policy. Today, various reforms and changes in the field of education in post-Soviet states have not been sufficiently corrected, and Soviet education is still implemented as a discipline-based education that includes basic courses. In this paper, information will be given about the new education system created in the fifteen republics of the Union of Soviet Socialist Republics and the Republic of Turkey, and in the example of the Village Institutes, the basic approaches and the goals pursued in this education system will be compared.

Keywords: education, system, Village Institutes, state, student, teacher.

Аскер Наиле

Қауымдастырылған профессор, PhD.

Әзірбайжан Ұлттық Ғылым Академиясы, Фольклор институты, Баку/Әзірбайжан.

Ауыл институтында үлгілік ізденіс және кеңестік идеологиялық тәрбие жүйесі

Аңдатпа. Тарихи тұрғыдан қарасақ, Түркия мен Кеңес Одағы республикаларында көршілік қарым-қатынаста болған Түркия мен Кеңес Одағының құрылымында қоғамдық жүйе ішінде мәдениет, өнер және білім саласында жаңа жүйені іздеудің басталғанына куә боламыз. соңғы кезең Оларға саяси идеологияның астында жасырылған зайырлы білім, заманауи білім, революциялық білім, жыныссыз білім және т.б. сияқты ортақ ұрандар бар білім қажет болды. Сауаттылық өте төмен деңгейде, кедейлік пен соғыстан кейінгі қирау жағдайында білім беру шұғыл және негізгі шарттардың бірі ретінде мемлекеттің монополиясы болды. Осы жағдайлардың барлығында ауылдық жерлерде білім беруді бастау үшін педагогикалық білім беретін, ұстаздық бағыттағы түлектерді дайындаған, қысқа оқу мерзімі бар, сонымен қатар өнеркәсіп, денсаулық сақтау, мал шаруашылығы және егіншілік салаларында біліктілігі жоғары студент үміткерлер қажет болды. 1940 жылы Түркияда білім ала бастаған Ауыл институттарында ауылдан идеалист, сенімді, осы шарттарға жауап беретін адамдар (қыздар мен ұлдар) іріктеліп алынып, әскерилер даярлай бастады. Кеңестерде тәрбиенің негізін идеалистік, социалистік және революцияшыл жастар қалыптастырды. Жаңа мектептерде таптық күрес кезінде бай және мәдени құнды топтарды жоюға көмектесетін және жаңа кеңестік идеологияға адал түлектерді дайындауды мақсат еткен, құдайсыздық пен ұлтшылдықты насихаттау да болды. Ауыл институттары Түркияның білім беру өмірінде, әсіресе кедейлік, надандық және күйреу кезінде алға басқан қадам болды. Білім мұқтаж жандардың табалдырығына жеткізілді, бұл оқу орындары жаңғырту, дамыту, оқу және өндіру мақсатында экономикалық тұрғыдан қолайлы білім беру үлгісіне айналды. Өнер мен эстетиканы бұрын-соңды бара алмайтын жерлерге жеткізген бұл білім беру жүйесі де ауыл тұрғындарының сана-сезімін арттырып, нәтижелі болуына сирек рөл атқарды. Дәл осы кезеңде идеалистік көзқарастардан бастау алған кеңестік жаңа білім беру жүйесі процесі мемлекеттік саясаттың басты міндеттерінің бірі болды. Бүгінгі күні посткеңестік мемлекеттерде білім беру саласындағы түрлі реформалар мен өзгерістер жеткілікті түрде түзетілмеген, кеңестік білім әлі күнге дейін базалық курстарды қамтитын пәндік білім беру ретінде жүзеге асырылуда. Бұл мақалада Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы мен Түркия Республикасындағы он бес республикада құрылған жаңа білім беру жүйесі және ауыл институттары мысалында осы білім берудегі негізгі тәсілдер мен мақсаттар туралы ақпарат беріледі. Жүйе салыстырылады.

Кілт сөздер: білім, жүйе, Ауылдық институттар, мемлекет, студент, мұғалім.